

ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΟ ΧΡΟΝΟ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ ΤΩΝ ΑΙΩΝΟΒΙΩΝ ΕΛΙΩΝ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

ΒΛΑΣΣΗΣ Α.¹, και ΣΙΤΑΡΙΔΟΥ Δ.¹

¹ Γυμνάσιο Λευκίμμης, Δνση Β/θμιας Εκπ/σης Κέρκυρας
e-mail: alex.vlassis@gmail.com

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η καλλιέργεια της ελιάς στην Κέρκυρα έχει ιστορία πολλών χρόνων και είναι συνυφασμένη με τις οικονομικές πολιτιστικές και κοινωνικές δραστηριότητες των κατοίκων της. Εξ αιτίας της μακράς παρουσίας της ελιάς, των απαγορεύσεων υλοτόμησης και του τρόπου συγκομιδής του ελαιόκαρπου, έχουν δημιουργηθεί στον τόπο μας δάση αιωνόβιων ελαιών (ηλικίας πάνω από μισή χιλιετηρίδα), που προσδίδουν στο Κερκυραϊκό τοπίο μια ιδιαιτερότητα που το κάνουν μοναδικό. Περιπατώντας μέσα σε μονοπάτια αυτών των δασών, οι περιβαλλοντικές ομάδες του Γυμνασίου Λευκίμμης και του Γυμνασίου Καστελλάνων, βιντεοσκόπησαν το οδοιπορικό τους «τένωσαν» τις αισθήσεις τους, όξυναν τη φαντασία τους και προσέγγισαν με το συναίσθημα τα αιωνόβια αυτά δέντρα. Ανακάλυψαν στη μνήμη τους γνώσεις που κατά καιρούς διδάχθηκαν στο σχολείο, και αναζήτησαν ιστορικά ντοκουμέντα από το ιστορικό αρχείο και τις βιβλιοθήκες της Κέρκυρας, στο internet και στα βιβλία. Το υλικό που συνέλεξαν μας εξέπληξε όλους ευχάριστα, κρίθηκε πως άξιζε τον κόπο να δημοσιοποιηθεί, το μετατρέψαμε σε σενάριο και φτιάξαμε ένα ντοκιμαντέρ που μέσα από την αφήγηση της ιστορίας της Ελιάς σκιαγραφείται η ιστορία της Κέρκυρας και εξηγείται η ιδιομορφία της καλλιέργειάς του φυτού στην ιδιαίτερη πατρίδα μας.

VLASSIS A., and SITARIDOU D.

e-mail: alex.vlassis@gmail.com

ABSTRACT

The agriculture of olive trees in Corfu has a history of many years and is interwoven with the economic, cultural and social activities of its residents. Due to the long-lived presence of olive trees, the tree-cutting prohibitions and the way of harvest of the olive-crop, forests of old olive groves (aged over half a millennium) have been created in our place and they make the landscape of Corfu unique. Taking a stroll in these forests, the environmental teams of the High School of Lefkimmí and High School of Kastellanoi recorded their walks on video, sharpened their senses, triggered their imagination and sentimentally approached these old trees. Facts that were taught at school were called to mind and the students sought historical information in the historical archives and the libraries of Corfu, the internet and relevant publications. The material they collected astonished us all in a pleasant way. We thought it was worth publicising, we changed it into script and we made a narrative documentary which presents the history of Corfu and explains the distinctiveness of the cultivation of this plant in our homeland.

Λέξεις κλειδιά: Αιωνόβιες Ελιές, Video, Περιβάλλον, Εκπαίδευση, Ντοκιμαντέρ, Κέρκυρα

1. ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΘΕΜΑΤΟΣ

1.Εκπαιδευτικά: Η ύπαρξη Ιστορικών στοιχείων (Ιστορικό Αρχείο Κέρκυρας), Η γειτνίαση του πεδίου έρευνας με το σχολείο (Το σχολείο βρίσκεται κυριολεκτικά μέσα σε δάσος αιωνόβιων ε-

λιών), δίνουν την δυνατότητα στους μαθητές τα αντλήσουν πληροφορίες από πρωτότυπες πηγές και να κάνουν έρευνα πεδίου εύκολα ώστε να ικανοποιηθούν οι Γνωστικοί συναισθηματικοί και ψυχοκινητικοί στόχοι του προγράμματος.

2 Κοινωνικο-οικονομικά: Η διάθεση των αποβλήτων της ελαιοκαλλιέργειας και οι αεροψεκασμοί για την καταπολέμηση του δάκου αποτελούν διαρκώς θέμα τριβής των επαγγελματικών ομάδων της περιοχής Ελαιοτριβείς & Ελαιοκαλλιεργητές (πλειονότητα των κατοίκων) εναντίον επιχειρηματιών τουριστικών Επιχειρήσεων. Επομένως το θέμα προσφέρεται για προβληματισμό των παιδιών αφού αυτές τις συγκρούσεις τις ζουν καθημερινά είτε στο στενό τους οικογενειακό περιβάλλον είτε στο ευρύτερο κοινωνικό. Τα παιδιά θα διαπιστώσουν ότι οι συγκρούσεις είναι διαφορετικές σε κάθε ιστορική στιγμή, εξαρτώμενες από τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες και προτεραιότητες.

2. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

1 Γνωστικοί

- Μαθαίνοντας την ιστορία της Ελιάς, οι μαθητές έρχονται ουσιαστικά σε επαφή με την τοπική ιστορία και τη ιστορία της Ελλάδας, αποκτούν ιστορική συνείδηση της παρουσίας και της σημασίας του φυτού στην Κέρκυρα και στην Ελλάδα γενικότερα.
- Μαθαίνουν να βάζουν τα γεγονότα σε χρονολογική σειρά αντιστοιχώντας χρονικές στιγμές με σημεία του χώρου, τοπωνύμια και εικόνες. οπτικοποιούν την αλληλουχία των γεγονότων, ενισχύοντας την ικανότητα απομνημόνευσης. (περπατάμε στο χώρο, και συνδεόμαστε με το χρόνο). Εξοικειώνονται με την μαθηματική έννοια της συνάρτησης.
- Προκειμένου να παραθέσουν ιστορικά, γεωγραφικά, Πολιτιστικά, κοινωνικοοικονομικά στοιχεία έρχονται σε επαφή, ή αναζητούν αντίστοιχες πηγές, ικανοποιώντας γνωστικούς στόχους όπως να μάθουν να ερευνούν, να ορίζουν, να απαριθμούν, να κατηγοριοποιούν, να συγκρίνουν, να επιλέγουν, να κατατάσσουν, να εξηγούν, να συνθέτουν, να ταξινομούν, να οργανώνουν, να ελέγχουν, να αποδεικνύουν.
- Μαθαίνουν να διαβάζουν χάρτες και τοπογραφικά διαγράμματα 1:5.000 της Γεωγραφικής Υπηρεσίας Στρατού (ΓΥΣ), να χαράσσουν διαδρομές και να κάνουν «σχέδια επί χάρτου».
- Μαθαίνουν πώς γυρίζεται μια ταινία, πως φτιάχνεται ένα ντοκιμαντέρ

2 Συναισθηματικοί:

Τα μέλη της περιβαλλοντικής ομάδας Μαθαίνουν:

- να υιοθετούν μια πιο υπεύθυνη στάση που απορρέει από ουσιαστική γνώση και να αποφεύγουν να γίνονται «φερέφωνα» απόψεων άλλων, στα ζητήματα που σχετίζονται με τον Κερκυραϊκό ελαιώνα, να υποστηρίζουν σθεναρά τις απόψεις τους.
- να εκτιμούν την συμβολή του ελαιώνα στην οικονομική κατάσταση της οικογένειας, να τηρούν θετική στάση, να επιθυμούν και να είναι πρόθυμοι να συνεισφέρουν στη συζήτηση ή τις δραστηριότητες που έχουν σχέση με τη διατήρησης της φυσιογνωμίας ή της μετεξέλιξης του.
- να αλληλο-εκτιμώνται, να σέβονται τις απόψεις όλων, να καταλάβουν ότι από την πιο απλοϊκή προσέγγιση είναι δυνατόν να παραχθεί η πιο ιδιοφυής ιδέα, να νιώθουν αγάπη και φιλία για τους συνεργάτες τους.

3 Ψυχοκινητικοί:

Τα μέλη της περιβαλλοντικής ομάδας:

- αποκτούν καλλιτεχνικό και αισθητικό κριτήριο,
- Μαθαίνουν υποκριτική, να συμμετέχουν ως ηθοποιοί ή αφηγητές, να χειρίζονται κάμερα, υπολογιστές, να διαλέγουν το σκηνικό για να αποδοθεί καλύτερα το σενάριο, να εργάζονται και να κατασκευάζουν πράγματα που θα βοηθήσουν στη λήψη των σκηνών, να συνεργάζονται ως ομάδα για την υλοποίηση ενός κοινού σκοπού. Να αποκτήσουν επιδεξιότητα στο χειρισμό Η/Υ και το μοντάζ, να είναι ικανοί να παράγουν μία ολοκληρωμένη δουλειά-ταινία, να στέκο-νται μπροστά στην κάμερα, μπροστά σε κοινό, και να μην έχουν τρακ.

- εξοικειώνονται σε ομαδικές μεθόδους εργασίας και αναπτύσσουν ικανότητες όπως είναι η αρχηγική ικανότητα, η ικανότητα στη λήψη αποφάσεων, η ικανότητα της συνεργασίας, της ανάληψης πρωτοβουλιών, της υπευθυνότητας, της ανάπτυξης και παρουσίασης ιδεών
- Μαθαίνουν να προσανατολίζονται με την πυξίδα και το χάρτη.

3. ΜΕΘΟΔΟΙ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ

Η βασική στρατηγική που ακολουθείται για την υλοποίηση και διαπνέει την όλη εξέλιξη του προγράμματος είναι η μέθοδος Project «Εφαρμογής Σχεδίου».

Για λόγους λειτουργικούς, οι δυο ομάδες που συμμετείχαν στην υλοποίηση του προγράμματος χωρίστηκαν σε υποομάδες:

- ερευνητών έντυπου υλικού (βιβλιοθήκη και στο ιστορικό αρχείο),
- ερευνητών ψηφιακού υλικού (internet) και χειρισμού υπολογιστών,
- καλλιτεχνική ομάδα (σχεδιασμού αφισών και εντύπων),
- αφηγητών-ηθοποιών,
- τεχνικής υποστήριξης,
- γενικών καθηκόντων.

Στην πορεία του προγράμματος χωρίς να καταστρατηγείται η αυτονομία της ομάδας οι υποομάδες εφάρμοσαν και επί μέρους μεθόδους:

- Μελέτη Πεδίου (προφανώς μεγάλο μέρος από δουλειάς γίνεται μέσα στα δάση των ελαιώνων, στα Μουσεία και το Ιστορικό Αρχείο)
- Παιχνίδια ρόλων- Δραματοποίηση (είναι προφανής η αναγκαιότητα χρήσης της συγκεκριμένης μεθόδου, λόγω του αντικειμένου του προγράμματος- Ντοκιμαντέρ)
- Brainstorming session Για την καταγραφή των ιδεών των μαθητών όσον αφορά στο σχεδιασμό και τις δράσεις της ομάδας.

4. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- Παρουσίαση άλλου προγράμματος περιβαλλοντικής εκπαίδευσης
- Εξερεύνηση για πληροφορίες στην οργανωμένη βιβλιοθήκη του σχολείου, στο εργαστήριο πληροφορικής, στον κοινωνικό περίγυρο.
- επεξεργασία υλικού στο αναγνώστηριο της βιβλιοθήκης του σχολείου.
- Αναγνώριση πεδίων επίσκεψης, χάραξη διαδρομών στο χάρτη.
- Μικρές και μεγάλες πεζοπορικές διαδρομές, Προσανατολισμός με πυξίδα και χάρτη, Βιωματική προσέγγιση, φωτογράφιση, βιντεοσκόπηση, Σκιτσάρισμα, Μέτρηση κορμών για να προσδιορίσουμε την ηλικία των δέντρων.
- Επίσκεψη στο Μουσείο Ελιάς Κυνοπιαστών Κέρκυρας.
- Επίσκεψη στο Ιστορικό Αρχείο Κέρκυρας, για αναζήτηση ιστορικών ντοκουμέντων.
- Προβολή ταινίας περιβαλλοντικού περιεχομένου για γενικότερη περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση,
- ασκήσεις υποκριτικής με παιχνίδια ρόλων
- επίσκεψη των παιδιών (χωρίς συνοδό καθηγητή) στο ελαιοτριβείο του χωριού, και στη συνέχεια συζήτηση των εντυπώσεων.
- Επεξεργασία υλικού, τελική σύνθεση, μορφοποίηση υλικού, επεξεργασία Video, φωτογραφιών.
- παραγωγή υλικού, Video, αφίσας.
- Πρόβες για την παρουσίαση του υλικού, στην Αίθουσα λόγου & Τέχνης
- Αξιολόγηση, συζήτηση για από τρόπους διάδοσης των αποτελεσμάτων και του παραχθέντος υλικού.

5. ΔΡΑΣΕΙΣ – ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

- Εξερεύνηση για πληροφορίες στον Κοινωνικό περίγυρο, συζητήσεις, συνεντεύξεις βιντεοσκοπήσεις με γεροντότερους συγγενείς ή γνωστούς.
- συζήτηση με τον Πρόεδρο του οργανισμού Πολιτισμού του Δήμου για τις προθέσεις της ομάδας και την δυνατότητα του οργανισμού να βοηθήσει στη δημοσιοποίηση.
- επίσκεψη των παιδιών (χωρίς συνοδό καθηγητή) στο ελαιοτριβείο του χωριού,
- Συζήτηση με τον πρόεδρο της Αναπτυξιακής Επιχείρησης του Δήμου και το Διοικητικό Συμβούλιο του Συλλόγου Γονέων και Κηδεμόνων για το πρόβλημα των αεροψεκασμών και της διάθεσης των αποβλήτων.
- Καμπάνια μαζί με τον πολιτιστικό σύλλογο για την προστασία των Αιωνόβιων Ελαιώνων της Κέρκυρας. Ανάληψη δράσεων και ενημέρωση του κόσμου για τον περιορισμό της χρήσης των φυτοφαρμάκων.
- Παρουσίαση-Ημερίδα, Ανοιχτές Επιστολές, αποστολή παραχθέντος υλικού, στους αρμόδιους: δήμο, Νομαρχία, Περιφέρεια.
- Παρουσίαση στις 5 Ιουνίου (Παγκόσμια Ημέρα Προστασίας Περιβάλλοντος) στην τοπική τηλεόραση του ντοκιμαντέρ και ζωντανή συζήτηση στο studio αντιπροσωπείας των μαθητών με τους παρουσιαστές για το πρόγραμμα.
- Δισέλιδο Αφιέρωμα της τοπικής εφημερίδας «Δούρειος Τύπος» στο πρόγραμμα.

6. ΜΕΘΟΔΟΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Αρχική Αξιολόγηση:

Επειδή το πρόγραμμα υλοποιήθηκε με τη συμμετοχή δύο περιβαλλοντικών ομάδων προερχομένων από σχολεία διαφορετικών (μη ομόρων) δήμων, εκ των οποίων η μια ομάδα ήταν ήδη ευαισθητοποιημένη από την υλοποίηση αντίστοιχου προγράμματος την προηγούμενη χρονιά, η δεύτερη ομάδα έπρεπε να «τρέξει» να φθάσει στο επίπεδο της πρώτης ώστε να υπάρχει συνοχή.

Έτσι λοιπόν στο στάδιο της αρχικής αξιολόγησης υπήρχε διαφοροποίηση των δύο ομάδων, οι οποίες ανέλαβαν να παρουσιάσουν διαφορετικά πράγματα την ημέρα της δεύτερης συνάντησης, που θα πραγματοποιούταν μία εβδομάδα αργότερα. (η πρώτη συνάντηση αφιερώθηκε αποκλειστικά σε παιχνίδια αλληλογνωριμίας).

Η νέα ομάδα αφού χωρίστηκε σε τέσσερις υποομάδες, (μία για κάθε ιστορική περίοδο), ανάλαβε να ετοιμάσει τέσσερις εργασίες που αφορούσαν στις γνώσεις που απέκτησαν στο δημοτικό αναφορικά με το αντικείμενο του θέματος, χωρίς να ανατρέξουν σε πηγές, αλλά μόνο στη μνήμη τους. Η παλιά ομάδα ανέλαβε να παρουσιάσει το πρόγραμμα που είχε ήδη υλοποιήσει.

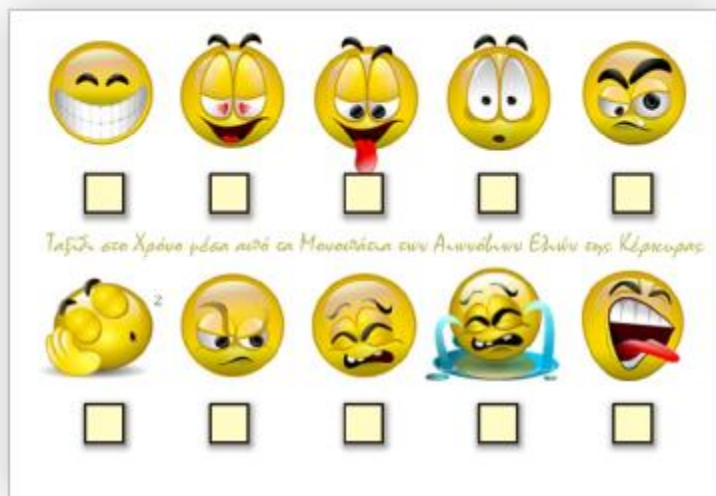
Κατά τη συνάντηση της ολομέλειας αφού έγιναν οι παρουσιάσεις ακολούθησε εξαντλητική συζήτηση με ερωτήσεις των μεν προς τους δε, αλληλοσυμπληρώθηκαν οι γνώσεις, μεταδόθηκαν εμπειρίες και συναισθήματα, ομογενοποιήθηκαν οι δύο ομάδες, και διαπίστωσαν, όπως άλλωστε ήταν αναμενόμενο, ότι υπήρχε ένα καλό ιστορικό και κυρίως μυθολογικό υπόβαθρο, πάνω στο οποίο μπορούσαμε να στηριχθούμε για να αρχίσουμε την έρευνα.

Διαμορφωτική Αξιολόγηση-επανατροφοδότηση:

Εξ αιτίας του διαχωρισμού σε υποομάδες, υπήρχε διαρκής αξιολόγηση σε δύο επίπεδα:

1. σε επίπεδο υποομάδας (κατά τη διάρκεια της εβδομάδας σε συναντήσεις στα διαλείμματα με τα μέλη της υποομάδας)
2. σε επίπεδο ολομέλειας (κάθε Κυριακή που ορίσαμε να είναι ημέρα συνάντησης)

Και στα δύο επίπεδα η αξιολόγηση είχε το χαρακτήρα της συζήτησης για την υπερπήδηση εμποδίων που παρουσιάζονταν, καθώς και για τον τρόπο συνέχισης της δουλειάς, ενώ μόνο στο δεύτερο επίπεδο καταγράψαμε τα συναισθήματα από τη συμμετοχή μας στην ομάδα στην παρακάτω κάρτα smiley (εικόνα 1), που κατασκευάσαμε για τις ανάγκες του προγράμματος:

Εικόνα 1

Από την εξέταση των καρτών φαίνεται ότι η συναισθηματική επαφή των μαθητών με το πρόγραμμα ήταν θετική. Ακόμη και η διάθεση λίγων μαθητών που είδαν αρχικά το πρόγραμμα με δυσπιστία, έκπληξη, προσδοκία, πέρασε σταδιακά από τις τρεις τελευταίες φιγούρες της πρώτης σειράς στις δύο πρώτες.

Ειδικότερα μετά το Πάσχα που αρχίσαμε να δουλεύουμε το VIDEO και προβάλαμε τις πρώτες σκηνές, ο ενθουσιασμός έφθασε στο αποκορύφωμα και η διάθεση των παιδιών για δουλειά απογειώθηκε. Να σημειώσουμε ότι δεν καταγράφηκαν απαντήσεις στα εικονίδια της δεύτερης σειράς, ενώ δύο περιπτώσεις μαθητών που δεν μπόρεσαν να βρουν ρόλο στο πρόγραμμα αποχώρησαν αφού δεν μπόρεσαν να ενσωματωθούν στην ομάδα.

Τελική Αξιολόγηση:

Από την ενθουσιώδη αντίδραση του ακροατηρίου κατά την διάρκεια της ημερίδας όπου παρουσιάστηκε και το ντοκιμαντέρ διαπιστώσαμε ότι η δουλειά μας κρίθηκε θετικά (Εξωτερική αξιολόγηση). Ωστόσο στη συζήτηση-αποτίμηση που ακολούθησε μεταξύ μας, έμεινε η αίσθηση του «ακανοποιήτου» αφού δώσαμε υπόσχεση ότι το καλοκαίρι θα συνεχίσουμε τις συναντήσεις για να τελειοποιήσουμε μερικά σημεία και να συμπληρώσουμε την Βυζαντινή περίοδο που δεν μπόρεσαμε να ενσωματώσουμε στο VIDEO, λόγω αδυναμίας συντονισμού με τον παπά.

7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΣ ΣΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Με την δραστηριότητα που ανέπτυξε η ομάδα στα χωριά και στην περιοχή γενικά δόθηκε αφορμή για συζήτηση μεταξύ των φορέων και των παραγωγικών τάξεων σχετικά με τις αξίες που προσδιορίζουν τη στάση και τη συμπεριφορά των κατοίκων και των κοινωνικών ομάδων της Κέρκυρας απέναντι στο περίπλοκο δίκτυο σχέσεων που τους δένει με τις αιωνόβιες ελιές, π.χ. υπευθυνότητα, πρόοδος, ανάπτυξη, κέρδος, ανταγωνισμός, ενημέρωση, ποιότητα ζωής, υγεία, αγάπη, φιλία, συνεργασία κλπ.

Με την συνεργασία του συλλόγου έγινε συζήτηση για τους κινδύνους από την αλόγιστη χρήση των φυτοφαρμάκων, καθώς και την ορθολογικότερη διάθεση των αποβλήτων της επεξεργασίας του ελαιόκαρπου.

Με την προβολή του ντοκιμαντέρ από την τοπική τηλεόραση καθώς και με το δισέλιδο αφιέρωμα εφημερίδας της Κέρκυρας για το πρόγραμμά μας, οι Κερκυραίοι γνώρισαν την ιστορική και αισθητική αξία των αιωνόβιων ελαιώνων της Κέρκυρας, και κατ' επέκταση συνειδητοποίησαν την αναγκαιότητα της προστασίας τους. Είναι δε χαρακτηριστικό ότι μας εστάλη από ακροατές υλικό

που αγνοούσαμε και δεν λάβαμε υπόψη μας κατά την δημιουργία του ντοκιμαντέρ, και που δημιουργεί νέες προοπτικές για συνέχιση του προγράμματος.

Αυτή η υποδοχή από το κοινό της Κέρκυρας, επιβεβαιώνει, αυτό που από την αρχή του προγράμματος υποστηρίχθηκε, ότι δηλαδή τα Αισθητικά δάση των αιωνόβιων ελιών της Κέρκυρας αποτελούν εθνική κληρονομιά, και οποιαδήποτε επέμβαση μεγάλης κλίμακας σε αυτά πρέπει να είναι αποτέλεσμα εμπειριστατωμένης μελέτης ειδικών επιστημόνων και προσεκτικού σχεδιασμού εκ μέρους της τοπικής και νομαρχιακής αυτοδιοίκησης. Η προστασία του Κερκυραϊκού ελαιώνα δεν προκύπτει μόνο ως σημερινή αναγκαιότητα, αλλά όπως φαίνεται από το Video ήταν ζητούμενο σε όλες τις ιστορικές περιόδους της πατρίδας μας.

Πέραν όμως του αντικειμένου του προγράμματος, διαπιστώσαμε ότι η ενσωμάτωση σύγχρονων τεχνολογιών (όπως η επεξεργασία VIDEO) στην εκπαιδευτική διαδικασία, συναρπάζει τους μαθητές, αναζωπυρώνει το ενδιαφέρον τους για τα τεκταινόμενα στο σχολείο, αισθάνονται ότι η εκπαίδευση δεν είναι μόνο η μετάδοση παρωχημένης πληροφορίας και ότι η ενασχόλησή τους με τέτοιες δραστηριότητες έχει σαν παράπλευρο όφελος την ικανοποίηση και των γνωστικών στόχων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ακαδημία Αθηνών (Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας), (2004), *Ωδή στην Ελιά*. Αθήνα.
2. Ανδρεάδης Μ. (1914): *περί της οικονομικής διοικήσεως της Επτανήσου επί βενετοκρατίας*. Τυπογραφείο Εστία, Αθήνα.
3. Δοΐκας Γ. (1997): *Ελαιοκαλλιέργεια και ελαιοπαραγωγή στους παζούς: Μια ιστορική αναδρομή*. Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών, ΚΝΕ/ΕΙΕ, Αθήνα.
4. Δοΐκας Γ. (1998): *Ερανίσματα ιστορίας και πολιτισμού (κείμενα – επιστολές – μισθώσεις ανεμόμυλων – προικοσύμφωνα – αφορισμοί – συμβόλαια – συμφωνητικά – αναφορές)*. Δεν αναφέρεται εκδοτικός οίκος
5. *Ελληνική Μυθολογία*, Τόμοι 3,5, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1986.
6. Μυρσίνη Λαμπράκη, (1999), *Λάδι, Γεύσεις και Πολιτισμός 5.000 χρόνων*, Εκδ. Ελλ. Γράμματα, Αθήνα.
7. Νικηφόρου Α. (1998): *Κέρκυρα μια Μεσογειακή σύνθεση: Νησιωτισμός, διασυνδέσεις, ανθρώπινα περιβάλλοντα, 16^{ος} – 19^{ος} αι.* Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Κέρκυρα.
8. Νίκος και Μαρία Ψιλάκη - Ηλίας Καστανάς, (1999), *Ο Πολιτισμός της Ελιάς - Το Ελαιόλαδο*, Εκδόσεις, Ελληνική Ακαδημία Γεύσης, ΚΑΡΜΑΝΩΡ, Ηράκλειο.
9. Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ - ΕΛΑΪΣ Α.Ε., (1996) *Ελιά και Λάδι*, Δ Τριήμερο Εργασίας Καλαμάτα, 7-9 Μαΐου 1993,
10. Σταύρου Τ. (2001): *Ελιά. Η βιογραφία ενός δέντρου*. Εκδ. Ηλίβατον. Αθήνα
11. Υδρομένος Α. (1895): *Συνοπτική Ιστορία της Κέρκυρας*. Τυπογραφείο Ναχαμούλη, Κέρκυρα.